

Sırp Dış Politikasında Bir Denge Unsuru Olarak Rusya

Fatma Gamze ÇAKMAK*

Özet

Sırp dış politikasında Rusya geçmişten günümüze her zaman öncelikli bir ülke olmuştur. Ancak bilhassa 2000’li yıllardan itibaren Belgrad’ın dış politika yöneliminin “Batı” ya doğru kaymasıyla birlikte Rusya, Sırp politikacılar açısından Batı’ya karşı ellerini güçlendiren önemli bir denge unsuru olarak öne çıkmaya başlamıştır. Bu makalede Sırbistan ve Rusya arasındaki ilişkilerinin temel dinamikleri incelenerek, Rusya’nın Sırp dış politikasında nasıl önemli ve vazgeçilmez bir aktör hâline geldiği üzerinde durulmaktadır. Sırbistan’ın “Batı” ve “Batı dışı” aktörler arasında nasıl bir denge siyaseti izlediği Rusya ile olan ilişkileri örneğinde “yapısal realizm” yaklaşımının temel kavramlarından faydalanılarak açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu çalışmanın temel varsayımı, Sırbistan’ın dış politika yöneliminde tek bir devlete ve devletler grubuna yönelmektense, faydacı temelde uluslararası siyasetin getirdiği koşullara uygun bir şekilde manevra kabiliyetini koruyarak kendi çıkarlarına uygun bir denge politikası izlediğidir.

Anahtar Kelimeler: Sırp Dış Politikası, Sırbistan-Rusya İlişkileri, Sırbistan, Rusya, Denge Politikası

Russia as a Balancing Factor in Serbian Foreign Policy

Abstract

Russia has always been a priority in Serbian foreign policy from the past to the present. However, since the 2000s, with Belgrade’s foreign policy orientation shifting towards the “West,” Russia has emerged as an eminent counterbalance for Serbian politicians that strengthens their hands against the West. This article examines the fundamental dynamics of Serbia-Russia relations and focuses on how Russia has become an essential and indispensable actor in Serbian foreign policy. The balance policy that Serbia pursues between “Western” and “non-Western” actors is explained by employing the fundamental concepts of the “structural realism” approach. The basic assumption of this study is that Serbia, rather than following a single state or group of states in its foreign policy orientation, pragmatically pursues a balanced policy that aligns with its interests by trying to maintain its maneuverability by the conditions of international politics.

Keywords: Serbian Foreign Policy, Serbia-Russia Relations, Serbia, Russia, Balancing Policy

Giriş

Sırbistan Balkan coğrafyasında önemli aktörlerden biridir. Bunda bu devletin Yugoslavya Sosyalist Halk Cumhuriyeti’ne siyasi başkentlik yapmış olmasının ve bölge ülkeleri ile kıyaslandığında nüfus ve ekonomik güç bakımından birçoğuna üstünlük sağlamasının etkisi bulunmaktadır. Bu konumu nedeniyle bölgede yaşanan pek çok krizde Sırbistan’ın başrol oynadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Sırbistan’ın bölge siyasetindeki bu başat konumu dış politikasının incelenmesine de dayanak teşkil etmektedir. Diğer yandan Yugoslavya’nın dağılmasından sonra ortaya çıkan devletlerin (Sırbistan, Karadağ, Bosna Hersek, Hırvatistan, Slovenya, Kuzey Makedonya ve Kosova) dış politikalarına bakıldığında genel olarak bu aktörlerin Batı-Trans Atlantik kurumları ile bütünleşmeyi hedefledikleri ve buna bağlı olarak Avrupa Birliği (AB) üyeliği hedefinin ilk

* Öğr. Gör. Dr. Trakya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, E-mektup: fgamzacakmak@trakya.edu.tr, ORCID: 0009-0002-2074-1503

sırada geldiği görülmektedir.¹ Ancak Sırbistan söz konusu olduğunda her ne kadar Avrupa Birliği (AB) üyeliği ve Batı kurumları ile bütünleşme çabaları 2000'li yıllardan itibaren önemli bir dış politika önceliği olarak benimsenmiş olsa da dış politikada uygulamada çok taraflı bir tutum izlendiği dikkat çekmektedir.² AB ve Amerika Birleşik Devletleri gibi devletler Batı'yı temsil ederlerken, Batı-dışı aktörler olarak ise Rusya ve Çin öne çıkmaktadır.³ Dış politikadaki bu tutumu sıkça eleştirilmesine rağmen, küçük bir devlet⁴ olan Sırbistan'ın akıllıca hareket ettiğini ve büyük güçler arasında bir denge siyaseti izleyerek, milli çıkarlarını korumaya çalıştığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Bu çalışmada Sırbistan açısından tarihsel, dini ve siyasi bağlardan mütevellit belki de en önemli dış güç olan Rusya ile mevcut ikili ilişkiler incelenmektedir. Sırbistan açısından en önemli dış politika konularından birisi olan Kosova'nın bağımsızlığının tanınıp tanınmaması hususunda Batılı aktörlerin aksine Rusya'dan gördüğü destek bu ülkenin elini güçlendirmektedir. Ayrıca Sırbistan'ın AB üyeliğinin bir türlü gerçekleşmemesi ve 2008'den sonra AB'nin yaşadığı borç krizi nedeniyle Balkanlar'daki genişlemesinin sekteye uğraması gibi hususlar Sırbistan'ı Rusya başta olmak üzere diğer büyük güçlerle işbirliği yapmaya zorlamıştır. Bu değerlendirmeler doğrultusunda çalışmanın temel hipotezi aşağıdaki şekilde formüle edilmiştir: Kosova sorununda Rusya'nın Sırbistan'a verdiği destek ve AB'nin 2008 yılından sonra Balkanlar'a karşı ilgisini kaybetmesi üzerine Sırbistan bölgesinde oluşan boşluğu Batı dışı alternatif güçlerle doldurulmaya çalışmışlar ve bu durum Sırbistan ve Rusya arasındaki ilişkilerin gelişip serpilmesinde belirleyicisi unsurlarından en önemlisi hâline gelmiştir. Bu temel varsayımı sınamak amacıyla aşağıdaki yol haritası izlenmektedir: İlk Sırbistan ve Rusya arasındaki ikili ilişkilerin gelişimi üzerinde durulduktan sonra bir sonraki bölümde Kosova'nın bağımsızlığı konusunda Rusya'nın Sırbistan'a vermiş olduğu destek ve 2008 krizini müteakiben AB'nin Balkanlar'da yarattığı güç boşluğu mercek altına alınmaktadır. Bir sonraki aşamada ise uluslararası sistemi son yıllarda en çok meşgul eden konulardan biri olan Ukrayna-Rusya savaşının Sırbistan dış politikasını dolayısıyla da Sırbistan-Rusya ilişkilerini nasıl etkilediği üzerinde durulmaktadır.

Kuramsal Çerçeve

Bu makale, Sırbistan'ın Rusya ile ilişkilerinin temel dinamiklerini yapısal gerçekçilik (structural realism)⁵ kuramı zaviyesinden incelemeyi amaçlamaktadır. Yapısal gerçekçiliğin açıklayıcı çerçeve olarak seçilmesinin temel nedeni, bu kuramın iki ülke

¹Batı Balkan ülkelerinin dış politika yaklaşımları hakkında karşılaştırmalı ve detaylı bir analiz için bk. Đjukanović, Dragan, Spoljnopolitičke orijentacije država Zapadnog Balkana: uporedna analiza, Godišnjak FPN, No:4, 2010, s.295-313.

²Tadić, Boris, Četiri stuba spoljne politike, RTS (Radio Televizija Srbije), 30.08.2009, <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/123751/cetiristuba-srpske-spoljne-politike.html>, (19.04.2024).

³AB'nin borç krizi nedeniyle 2008 yılından sonra Balkanlar'a olan ilgisinin azalmasıyla birlikte bölgede Rusya ve Çin dışında Türkiye ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkeler daha atak bir dış politika izlemeye başlamışlardır.

⁴Uluslararası ilişkiler disiplinde "small state" kavramı hakkında detaylı bilgi için bk. Colomer, Joseph M., Great Empires, Small Nations: The Uncertain Future of the Sovereign State, Routledge, London, 2007.

⁵Yapısal realizm kavramı ilk kez Kenneth Waltz tarafından 1979 yılında kaleme alınan "Theory of International Politics" başlıklı çalışmada, realizm kuramının bir türevi olarak ortaya çıkmıştır. Waltz'ın temel iddiası, devletlerin davranışlarını uluslararası sistemden-ki bunu yapı olarak adlandırmaktadır- kaynaklanan koşullara göre şekillendirdiği yönündedir, Tamçelik, Soyol ve Ögün, Baybars, Yapısal Realizmde Uluslararası Politika İle Dış Politika Ayrımı: Sistem Düzeyinde Devletlerin Genel Dış Politika Davranış Eğilimlerinin Analizi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi (AEUİİBFD) Cilt 3, Sayı 2, Aralık 2019, s.47.

arasında 2000’li yıllardan itibaren şekillenmeye başlayan ilişkileri uluslararası sistem bakımından ikna edici bir şekilde çözümlemesidir.

Yapısal gerçekçiliğin temel iddiası devletlerarası iş birliğinin ve çatışmanın nedenlerinin uluslararası sistemde aranması gerektiğidir.⁶ Devletler dış tehditler ve bölgesel sorunlarla başa çıkmaya çalışırken ya kendi güçlerini artırmaya çalışırlar ya da diğer devletlerle ittifak ilişkilerine girerek, ortak düşmanlara karşı birlikte hareket etmek isterler. Devletlerin ittifak kurma arayışı daha ziyade ortak tehdit algılamalarından kaynaklanmaktadır. Bu görüşe göre, bir yandan sistemin anarşik doğası, diğer yandan maddi kaynakların dağılımı, devletlere reelpolitığın gerekliliklerini yerine getirmekten başka seçenek bırakmamaktadır.⁷ Bu değerlendirmeler mucibince yapısal gerçekçiliğin Sırbistan ve Rusya arasındaki ilişkileri açıklamak için biçilmiş kaftan olduğunu söylemek mümkündür. Şöyle ki iki ülke ilişkilerini etkileyen en önemli sistemsel faktörler; Kosova sorunu ve AB’nin yaşadığı ekonomik krizler nedeniyle Balkanlar’a olan ilgisinin azalması nedeniyle bölgede meydana gelen boşluğun⁸ Sırbistan’ı Avrupa dışı aktörlerle iş birliğine yönelmesidir. Ancak bunu söylemek tabii ki iki ülke arasındaki ilişkilerde kimlik, din, ideoloji, parti politikası, liderlerin söylemleri gibi iç politikadan kaynaklı diğer faktörlerin tamamen etkisiz olduğu anlamına gelmemektedir. Her ne kadar bu faktörler dış politika üzerinde etkili olsalar da, bu makalede yalnızca uluslararası sistemden kaynaklanan unsurların ikili ilişkiler üzerindeki etkileri çözümlenmektedir.

Yazın

Bu bölümde ilkin Balkanlar ve Sırbistan’ın günümüzde uluslararası sistemdeki konumunu, ilişkilerini ve bölgesel politikalarını tarihsel bir perspektiften ele alan genel eserler üzerinde durulmaktadır. Bu minvalde Misha Glenny’nin “The Balkans: Nationalism, War and the Great Powers”⁹ başlıklı eseri öne çıkmaktadır. Balkanlar’ın tarihsel durumuna da değinen bu eser esas itibarıyla Sırp dış politikasının temelini oluşturan tarihsel olayları mercek altına almaktadır. Bu eser Sırbistan’da ulusal kimlik ve devlet inşası politikalarının anlaşılmasına önemli bir katkı sunmaktadır. Benzer şekilde Ivo Banac’ın “The National Question in Yugoslavia”¹⁰ başlıklı eseri de Sırbistan’ın Yugoslavya içindeki rolünün ve bölgesel politikalarının tarihsel kökenleri üzerinde duran değerli bir kaynaktır. Lenard J. Cohen’in “Broken Bonds, Yugoslavia’s Disintegration and Balkan Politics”¹¹ başlıklı eseri ise Dayton Anlaşması’ndan sonra Sırbistan’ın dış politikasını ve uluslararası soyutlanmışlığını mercek altına almaktadır. Dahası bu kitap Sırbistan’ın bölge ülkelerine yönelik izlediği diplomatik ilişkilerin anlaşılmasına önemli bir katkı sunmaktadır. Benzer şekilde Tim Judah’ın “The Serbs: History, Myth, and the Destruction of Yugoslavia”¹² başlıklı kitabı ise Yugoslavya’nın dağılması ve Sırp milliyetçiliğinin dış politikada oynadığı rolün anlaşılması açısından temel bir kaynak olarak kabul edilmektedir.

⁶ Waltz, Kenneth, *Theory of International Politics*, Addison-Wesley, Reading, MA, 1979.

⁷ Waltz, a.g.e.

⁸ Bu konuda ayrıntılı olarak bk. Demirtaş, Birgül, *Turkish Foreign Policy towards the Balkans: A Europeanized Foreign Policy in a De-Europeanized National Concept?*, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, Vol.17, no.2, s.123-140.

⁹ Glenny, Misha, *The Balkans: Nationalism, War and the Great Powers*, Granta Books, Londra, 2017.

¹⁰ Banac, Ivo, *The National Question in Yugoslavia*, Cornell University Press, 1984.

¹¹ Cohen Lenard J, *Broken Bonds, Yugoslavia’s Disintegration and Balkan Politics in Transition*, Westview Press, USA, 1993.

¹² Judah Tim, *The Serbs: History, Myth, and the Destruction of Yugoslavia*, Yale University Press, New Heaven and London, 2010.

Diğer yandan 2000’li yıllardan günümüze kadar Sırbistan dış politikasının anlaşılmasını sağlayan hatırı sayılır düzeyde bir yazının ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Ancak bu çalışmada söz konusu eserlerin her birinin tek tek ele alınması imkân dâhilinde olmadığından, sadece en önemlileri üzerinde durulmakla yetinilmektedir. Örneğin; James Ker-Lindsay’in “The Foreign Policy of Counter Secession: Preventing the Recognition of Contested States”¹³ başlıklı kitabı, Sırbistan’ın Kosova’nın bağımsızlığını tanımaması ve genel olarak ayrılıkçı hareketlere karşı izlediği politikaları ele almaktadır. Bu çalışma Sırbistan’ın Kosova konusundaki tutumunu aydınlatan kapsamlı bir eserdir. Aleksandar Gajić ve Slobodan Janković’in “Četiri stuba srpske spoljne politike”¹⁴ (Sırp Dış Politikasının Dört Sütunu), Dragan Đukanović’in “Spoljnopolitičke orijentacije država zapadnog balkana uporedna analiza”¹⁵ (Batı Balkan Ülkelerinin Dış Politika Yönelimleri-Karşılaştırmalı Analiz) ve “Položaj Srba u postjugoslovenskim državama” (Yugoslavya Sonrası Dönemde Sırp’ların Durumu)¹⁶ başlıklı çalışmalar ise Sırbistan’ın AB ile yakınlaşma çabaları, Rusya-Sırbistan ilişkileri, Sırbistan’ın bölgesel ve güvenlik politikaları, Sırbistan’ın komşu ülkelerle ilişkileri ve bu politikaların Balkanlar’ın istikrarına yaptığı katkılar gibi hususlar hakkında alan yazına önemli katkı sunan makalelerden bazılarıdır.

Sırbistan ve Rusya arasındaki ikili ilişkilerin son dönemlerdeki seyrini ele alan eserler hakkında ise derli toplu bir şekilde aşağıdaki değerlendirme yapılabilir: Elena S. Ponomareva ve Dušan Proroković adlı yazarların Sırbistan ve Rusya arasındaki ilişkileri farklı boyutlarıyla (NATO, Ukrayna krizi, bölgesel güvenlik vb.) inceleyen İngilizce, Sırpça ve Rusça pek çok eserleri bulunmaktadır. Örneğin Ponomareva’nın “Quo Vadis Serbia?” ve Proroković’in , “Serbia’s Foreign Policy and Relations with Russia as one of the Priorities”¹⁷ başlıklı eserleri Sırp-Rus ilişkileri hakkında temel bilgiler sunmaktadır. Yine son dönemde yayımlanan, Nebojsa Vuković’in “Vojna saradnja Srbije i Rusije-stanje i perspektive”¹⁸ (Sırbistan ve Rusya Arasındaki Askeri İlişkiler: Mevcut Durum ve Perspektifler) başlıklı çalışması Sırbistan ve Rusya arasındaki askeri ilişkileri detaylı bir biçimde ele alması bakımından önemli bir kaynaktır. Son olarak Ana Jović-Lazić ve Ivona Lađevac’ın, birlikte kaleme aldıkları “Serbia’s approach to the EU and Russia - implications for its internal and foreign policy”¹⁹ başlıklı çalışma ise Sırp-Rus ilişkilerinin güncel durumu hakkında yazılmış önemli bir makaledir.

Türkçe yazında ise daha ziyade Balkanlar hakkında daha genel bakış açılarına içeren çalışmaların kaleme alındıkları dikkat çekmektedir. Bu minvalde bilhassa ülkeler özelinde yapılan çalışmaların az olduğu söylenebilir. Ancak okumuş olduğunuz bu çalışma, ortak bir sınırı bulunmasa bile Türkiye’nin Balkan politikası açısından önemli

¹³ Ker-Lindsay, James, The Foreign Policy of Counter Secession: Preventing the Recognition of Contested States, Oxford University Press, 2012.

¹⁴ Gajić, Aleksandar, Janković, Slobodan, “Četiri stuba srpske spoljne politike”, Đukanović, Dragan; Jončić Miloš (der.) Spoljna politika Srbije i zajednička spoljna i bezbednosna politika EU, Institut za međunarodnu politiku i privredu Beograd. Oktobar 2011, s.175-198.

¹⁵ Đukanović Dragan, Spoljnopolitičke orijentacije država zapadnog balkana, uporedna analiza, Godišnjak FPN, No:4, 2010.

¹⁶ Đukanović Dragan, Položaj Srba u postjugoslovenskim državama, Nova srpska politička misao, No:15, 2007.

¹⁷ Proroković, Dušan, Serbia’s foreign policy and relations with Russia as one of the priorities, Medjunarodni problemi, Vol.75, No.2, Ocak 2023, s.293-312.

¹⁸ Vuković, Nebojsa, Vojna saradnja Srbije i Rusije – stanje i perspektive, Međunarodna politika, No.1187, 2023, s. 59-80.

¹⁹ Jović-Lazić, Ana ve Lađevac Ivona, Serbia’s approach to the EU and Russia - implications for its internal and foreign policy, Medjunarodni problemi, Vol.75, No.1, Belgrad, Ocak 2023, s.39-64.

ülkelerden biri olan Sırp dış politikasını Rusya ile ilişkileri üzerinden çözümlenmektedir. İşte bu çalışma tam da bu bakımdan benzerlerinden ayrıldığı için alan yazına mütevazı bir katkı sunmaktadır.

Sırbistan ve Rusya Arasındaki İlişkilere Genel Bakış (1991-Günümüz)

Her ne kadar Sırbistan ve Rusya arasındaki ilişkiler tarihte kimi zaman inişli çıkışlı bir seyir izlemişse de 1990'ların başında Yugoslavya ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılmasından sonra yeni bir evreye girmiştir. Ancak yeni dönemin yarattığı uluslararası koşullarda iki ülke arasındaki güveni tesis etmek oldukça zor gerçekleşmiştir. Başlangıçta Rusya ve Sırbistan arasındaki ilişkiler ilk anılan ülkenin Batı politikalarından yakından etkilenmiştir. Bu durum bilhassa Vladimir Putin'in ilk başkanlık dönemi için geçerli olmuştur. Ancak 2006'dan sonra Rusya ve Sırbistan arasındaki askerî, ekonomik ve siyasi ilişkilerde bir iyileşme yaşanmaya başlamıştır. Ancak 2007 yılından itibaren Rusya'nın Batı'ya alternatif politikalar izlemeye başlaması yansımalarını Moskova ve Belgrad arasındaki ilişkilerde bulmakta gecikmemiştir. Neticede Rusya söz konusu dönemde Belgrad ve Piriştine arasında Kosova konusunda yapılan görüşmelerde net bir şekilde Sırlardan yana tavır takınmıştır. Örneğin Rusya, 2007 yılında ABD'nin Kosova'nın nihai statüsüne ilişkin bir karar metnini BM Güvenlik Konseyi'nin gündemine getirmesini engellemiştir.²⁰ Böylelikle Belgrad ve Moskova arasındaki güven duygusunun güçlenmesi üzerine Sırlar, Rusya'ya ülkelerinin toprak bütünlüğünü teminat altına alabilecek bir aktör olarak bakmaya başlamışlardır.

İkili ilişkilerde güven ortamının tesis edilmesi zaman içerisinde enerji ve ekonomi alanlarındaki iş birliğini tetiklemiştir. Bunun üzerine Belgrad ve Moskova 24 Mayıs 2013'te Stratejik Ortaklık Anlaşması'na imza koymuşlardır.²¹ Bu belgede stratejik ilişkilerin 'siyaset, ticaret, ekonomi, kültür, teknik ve eğitim gibi tüm iş birliği alanlarını kapsadığı' belirtilmiştir. Diğer yandan iki ülke arasındaki en önemli anlaşmalar enerji ve demiryolu sektörlerinde hayata geçirilmişlerdir. Rusya'nın Sırbistan'a ihracatında petrol ve petrol türevlerinin payı %36, doğal gazın payı %27 ve diğer enerji ürünlerinin payı ise %20 olarak kayıtlara geçmiştir.²² Buna karşılık Sırbistan'ın Rusya'ya ihracatında ise elma (%9), peynir (%2), çilek (%2) ve diğer tarım ürünleri (%10) önemli bir yekûn oluşturmaktadır.²³ Ancak AB tarafından 2014 yılında Rusya'ya karşı uygulanan yaptırımlar Moskova ve Belgrad arasındaki ikili ilişkilerin bir nebze de olsa bozulmasına neden olmuştur.²⁴ Ancak gene de iki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler bu durumdan pek etkilenmemiştir. Örneğin iki ülke arasındaki dış ticaret hacmi büyümeye devam ederek 2022'de yaklaşık 4 milyar dolar seviyesine erişmiştir.²⁵ Sırbistan bir yandan Rusya'dan fosil enerji kaynakları ithal ederken diğer yandan da topraklarından geçen "Balkan Akımı"

²⁰Kosova'nın Bağımsızlığı Çıkmazda, DW, 21.07.2007, <https://www.dw.com/tr/kosovan%C4%B1n-ba%C4%9F%C4%B1ms%C4%B1z%C4%B1-%C3%A7%C4%B1kmazda/a-2700289>, (24.04.2024).

²¹ <https://www.mfa.gov.rs/en/foreign-policy/bilateral-cooperation/russia>, (24.04.2024).

²² Proroković, Dušan, "Russian vector in Serbian politics: impacts and outcomes on regional relations" Jović, Lazić Ana; Troude Alexis (der.) Security Challenges and the Place of the Balkans and Serbia in a Changing World, Institute of International Politics and Economics and Faculty of Security Studies. Belgrad, s.202.

²³ Aynı yerde.

²⁴Jović-Lazić, Ana ve Ladevac, Ivona, "Odnosi Srbije i Rusije – ticaj na međunarodni položaj naše zemlje", Proroković, Dušan; Trapara Vladimir (der) Srbija i svet u 2017. godini, Institut za Međunarodnu Politiku i Privredu. Belgrad, 2018, s.173-195.

²⁵ Jović, Elena, ve Marjanović, Darko, The Contemporary Development Of Serbia-China And Serbia-Russia Relations: Is This The Opportune Moment For Economic Cooperation Expansion?, The Review of International Affairs, Vol. LXXV, No. 1190, 2024, s. 121-122.

vasıtasıyla doğal gaz almaktadır. Sırbistan, petrol türevleri ve doğal gaz söz konusu olduğunda sadece son kullanıcı değil, aynı zamanda bölge ülkeleri açısından önemli bir dağıtım limanı durumundadır.”²⁶ Bu stratejik boru hattına ilişkin anlaşmanın yanı sıra, kamuya ait önemli bir petrol şirketi olan “NIS”in Rus enerji şirketlerine satılarak özelleştirilmesi iktisadi alandaki ilişkilerin gelişmesine vesile olmuştur.²⁷ Enerji sektöründeki stratejik planları desteklemek amacıyla Rusya, Sırp demiryollarının onarımı ve sıfırdan inşa edilmeleri için 800 milyon dolar değerinde bir kredi açmıştır. Bu proje gerçekleştiği takdirde Sırbistan ile komşuları olan Karadağ, Bosna Hersek, Kuzey Makedonya ve Bulgaristan gibi ülkeler arasındaki mevcut demiryolu altyapısı da güçlenecektir.²⁸

Sonuç olarak 2014 yılından bu yana AB ve NATO'nun Rusya karşıtı bir politika izlemeye başlamalarının Moskova ve Belgrad'ı birbirlerine yaklaştırdığı söylenebilir. Brüksel tarafından yapılan tüm baskılara rağmen Sırbistan, Rusya ile ilişkilerin geliştirilmesine büyük bir önem vermektedir. Rusya da Sırp'ları büyük bir bölümü NATO'nun etkisine girmiş olan Balkanlar'da önemli bir müttefik olarak görmektedir.

Kosova'nın Bağımsızlığının Tanınıp Tanınmaması Sorunu Çerçevesinde Sırbistan Rusya İlişkileri

Kosova'nın bağımsızlığının yol açtığı mevcut uluslararası durum, Sırbistan'ın Rusya ile ilişkilerini dolayısıyla uluslararası aktörler arasındaki dengeleme siyasetini etkileyen en önemli sistemsel faktördür. Hiç kuşkusuz Kosova meselesi Sırbistan'ın iç ve dış politikasının uzun zamandan bu yana en önemli gündem maddelerinden birisi olmuştur. Şöyle ki BM Güvenlik Konseyi 1999 yılında almış olduğu 1244 sayılı Karar doğrultusunda Kosova'yı BM yönetimine vermiş ve böylelikle bu ülkenin kaderinde büyük güçler söz sahibi olmuşlardır. Neticede Kosova'nın bağımsızlığı, NATO'nun askeri müdahalesi ve ileri gelen Batılı devletlerin bu ülkeyi diplomatik olarak tanımlarıyla gerçekleşmiştir. Bu yüzden Kosova sorununun çözümü Batılı büyük güçler ve Rusya olmadan mümkün değildir.²⁹ Fakat Kosova'nın nihai durumunun ne olacağı konusunda Batı ve Rusya birbirlerinden farklı bir tutum izlemektedir. ABD ve Batılı devletlerin önemli bir kısmı, bağımsız Kosova'nın nihai çözüm olduğunu savunurken, Sırbistan'ın Kosova davasını ve Avrupa Birliği üyelik hedefini destekleyen Rusya ise genelde Balkanlar'da özelde ise Sırbistan'da nüfuzunu genişletmeyi hedeflemektedir.

Diğer yandan Kosova'nın bağımsızlığıyla birlikte Sırbistan'ın dış politika seçkinleri kendilerini bir ikilemin içerisinde bulmuşlardır. Sırbistan'ın Kosova konusunda ilk seçeneği kendi pozisyonunda ısrar etmek ve ayrılıkçılık karşıtı bir politika izlemekten ibaret olmuştur. Ancak bunun gerçekleştirilebilmesi için Rusya ile daha yakın ilişkiler kurulması ve AB hedeflerinden tamamen vazgeçilmesi gerekecekti. AB üyeliğinden vazgeçilmesi aynı zamanda Sırbistan'ı bölgede yalnızlığa iteceğinden bu durum birçok ekonomik kaybın sineye çekilmesi anlamına da gelecekti.³⁰ Diğer taraftan AB üyelik

²⁶ Proroković, a.g.e., s. 303.

²⁷ Ponomareva, Elena ve Proroković, Dušan, “NATO vs Russia: impact on Balkan regional security”, Zakić, Katarina; Demirtaş Birgül (der) Europe in Changes: The old continent at a new crossroads, Institute of International Politics and Economics. Belgrad, s.127.

²⁸ Aynı yerde.

²⁹ Vuksanović, Vuk, Systemic Pressures, Party Politics and Foreign Policy: Serbia Between Russia and the West, 2008-2020, Yayınlanmamış Doktora Tezi, London School of Economics, 2021, s.45.

³⁰ Subotić, Strahinja, Janjić, Miloš, Omeragić, Anesa, Foreign Economic Involvement in Serbia: Net investment and most significant foreign projects, European Policy Centre, 31 Mart 2020, <https://cep.org.rs/en/publications/foreign-economic-involvement-in-serbia/>, (27.04.2024).

sürecinin ilerlemesi Kosova'nın bağımsızlığının eninde sonunda tanınması anlamına gelebilecekti. Ancak Sırp dış politikası bugüne kadar ısrarlı bir şekilde orta yol izlemektedir ki bu durum Sırbistan'ın toprak bütünlüğünün korunmasına ve AB'ye üyelik sürecinin ilerlemesine hizmet etmektedir.³¹ Kosova davasını destekleyen Batılı bir müttefikin olmayışı Sırbistan'ı, kendisine bu konuda omuz verecek başka bir müttefik arayışına itmiştir ki bu devlet Rusya'dan başkası değildir.

Sırp'ların hem Rusya hem de Batılı ülkeler ile ortaklıklar kurmaya çalışma eğilimi, Sırp siyaset bilimciler Dragan Živojinović ve Dragan Đukanović tarafından geliştirilen ve "1990'lar kompleksi" adı verilen bir kavram yardımıyla açıklanabilmektedir. Yazarlara göre bu "kompleks", Sırbistan'ın 1990'larda uluslararası politikada yalnız ve müttefiksiz kalma korkusundan filizlenmiş ardından da Kosova'nın bağımsızlığı ve 2008 mali krizinden sonra Avrupa bütünleşme ve genişleme sürecinin yavaşlamayla birlikte adeta kök salmıştır.³² Bu iki akademisyen, devletlerin tek başlarına yani herhangi bir müttefike dayanmadan bir güvenlik tehdidiyle karşılaşabilecekleri gibi herhangi bir ittifak içinde de özerkliklerini kaybetme riskiyle karşı karşıya kalabileceklerini vurgulayarak, Sırbistan'ın tam da böyle bir durum içerisinde olduğunu iddia etmektedir. Söz konusu bu duruma Snyder'da aşağıdaki ifadelerle dikkat çekmektedir: "Terk edilme korkusunun diğer yüzü tuzağa düşme korkusudur [...] Terk edilmenin maliyeti ciddi bir güvenlik kaybı olduğu gibi, tuzağa düşürülmenin maliyeti de özerklik kaybının aşırı bir biçimidir."³³ Yani Sırbistan, kendisini Kosova konusunda bir bakıma Snyder'in tanımladığı duruma benzer bir durumda bulmuştur.

Diğer yandan Kosova konusunda Rusya ile birlikte hareket etmek ise Sırbistan açısından gerekli ama aynı zamanda bazı sorunları beraberinde getiren bir durum teşkil etmektedir. Rusya açısından ise çözümlenememiş Kosova sorunu, Sırbistan'ı kendisine bağlayarak Balkanlar'da kalan son kalesini elinde tutmasını ve Batı ile girdiği güç mücadelesinde önemli bir pazarlık kozu elde etmesini sağlamaktadır. Sonuç olarak Sırbistan'ın Kosova konusunda Rusya ile iyi geçinmek zorunda olduğu söylenebilir. Çünkü BM'nin beş daimi üyesinden biri olan Rusya'nın desteği Sırbistan gibi küçük bir ülke açısından hayati bir öneme sahiptir. Ancak Sırbistan Rusya ile yakın teşrikimesai yapmasından dolayı AB ve Batılı güçler ile ileri düzeyde bütünleşme fırsatlarını kaçırdığı için dış politikasında tam bir ikilem içerisinde bulunmaktadır. Esasında, Kosova meselesi sadece Rusya ve Sırbistan arasında bir anlaşmazlık olmayıp uluslararası, bölgesel ve diplomatik birçok boyutu ve dolayısıyla da büyük güç dinamiklerine bağlı bir süreçtir. Bu sorun devam ettiği müddetçe Sırbistan'ın Rusya ve Batı arasındaki denge politikası devam edecektir.³⁴

AB'nin Balkanlar'da Yarattığı Güç Boşluğu: Batı dışı Aktörlerin Sahneye Çıkması

Sırbistan'ın izlediği dengeleme politikasının ardından bu bölümde diğer bir sistemsel faktör olan "bölgesel güç boşluğu" kavramı üzerinde durulmaktadır. Yapısal realizmde uluslararası sistem bir dış politika davranışını belirleyen en önemli neden olarak görülürken, birim yani ulusal düzeydeki unsurlar da bu davranıştan etkilenen hususlar

³¹ Vuksanović, Vuk, a.g.e. s.46.

³² Đukanović, Dragan ve Živojinović, Dragan, Strateška partnerstva Republike Srbije, Godišnjak FPN, Vol:5, No:6, Belgrad, 2011, s.300-301.

³³ Glenn, H. Snyder, Alliance Politics, Ithaca, New York, 1997, s.181.

³⁴ Vuksanović, a.g.e., s.51.

olarak öne çıkmaktadır.³⁵ Balkanlar'da oluşan güç boşluğu, Rusya gibi Batılı olmayan aktörlerin bu coğrafyada kendilerine daha sağlam bir yer edinmelerine zemin hazırlamıştır. Diğer yandan bu durum aynı zamanda Sırbistan'ın dengeleme siyaseti izlemesini kolaylaştırmıştır.³⁶

Bu değerlendirmeden sonra söz konusu güç boşluğunun nasıl ve ne zaman oluştuğunun açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. 2008'de başlayan küresel mali kriz, Avro bölgesi krizini tetikleyerek AB'nin Balkanlar'a yönelik genişlemesinin durdurulmasına yol açmıştır. Yani Brüksel başka stratejik hedeflere öncelik vermiştir.³⁷ Bu durum yansımalarını AB kurumlarının üst düzey yetkililerinin 2009 yılından itibaren genelde Balkanlar'a özelde ise Sırbistan'a yaptıkları resmi ziyaretlerin sayılarındaki düşüşte göstermiştir.³⁸ Esasında küresel mali kriz, güç boşluğunun temel nedeni olmayıp sadece güç boşluğunu oluşturan sürecin başlamasını hızlandırmıştır. Ayrıca bu durum Avrupa'nın bölgeye ilgisinin tamamen kaybolduğu anlamına gelmemektedir. Sonuçta Karadağ ve Sırbistan AB ile katılım müzakerelerine sırasıyla 2012 ve 2014 yıllarında başlarken³⁹ Hırvatistan ise 2013'te birliğe tam üye olmuştur.⁴⁰ Ancak Zagreb'in birliğe üyeliğinden sonra Brüksel'in genişleme yönündeki politikası hız kestiği için diğer Balkan ülkelerinin yakın bir gelecekte AB'ye üye olarak kabul edilmeleri ihtimali zayıflamıştır.⁴¹ Sonuç olarak AB'nin bölgeye olan ilgisinin kaybolmadığı, ancak aday ülkelerde oluşan genişleme beklentisinin ortadan kalktığı çıkarımında bulunmak yanlış olmayacaktır. AB'ye üyelik uzun vadede bölge ülkeleri açısından arzu edilen bir durumdur. Genişlemenin durdurulması Brüksel'in bölgedeki nüfuzuna ket vurduğu gibi Sırbistan'ın dış politikasında AB üyeliğinin öneminin azalmasına yol açmıştır. Bu durum haliyle Sırbistan ve Rusya'yı birbirlerine yakınlaştırmıştır. Diğer yandan Kosova'nın 2008 yılında tek taraflı olarak Sırbistan'dan bağımsızlığını ilan etmesi üzerine Sırp'ların buna karşı takındıkları tutum AB ile olan ilişkilerinin zayıflamasına neden olmuştur. Böylece AB'nin Sırbistan'da yarattığı boşluk başta Rusya olmak üzere diğer bölgesel güçler tarafından doldurulmaya çalışılmıştır.

Sırbistan bir yandan AB, ABD, Çin ve Rusya arasında denge politikası güderken diğer yandan da anılan aktörler arasında sonuncuya özel bir önem atfetmektedir. Örneğin 2009 yılında Cumhurbaşkanı Boris Tadić, söz konusu dış güçlerin ülkesinin dış politikasındaki önemini vurguladığı bir konuşmasında Rusya'nın Sırbistan nezdindeki değerini aşağıdaki sözlerle ifade etmiştir: “[...] Rusya, [...] Kosova ve Metohija'da Sırbistan'a destek vererek ülkemizin bütünlüğünden yana ve dost olduğunu göstermiştir.

³⁵ Waltz, Kenneth N., *Man, the State and War: A Theoretical Analysis*, Columbia University Press, New York, 2001, s.232-234 .

³⁶ Balkanlar'da oluşan “güç boşluğu” ve Türkiye'nin bu boşluktan faydalanarak Balkan politikasını nasıl şekillendirdiği ile alakalı kapsamlı bilgi için bk., Özkanca, Oya D., *Turkish Foreign Policy in the Western Balkans*, Cambridge University Press, 2019.

³⁷ Bechev, Dimitar, “The periphery of the periphery: The Western Balkans and the Euro crisis”, *European Council on Foreign Relations (ECFR)*, 30 Ağustos 2012, https://ecfr.eu/wp-content/uploads/ECFR60_WESTERN_BALKANS_BRIEF_AW.pdf, ss.1-2, (19.04.2024).

³⁸ Vuksanović, a.g.e., s.52.

³⁹ Enlargement: New Enlargement Methodology Will Be Applied to Montenegro and Serbia, Avrupa Konseyi, 11 Mayıs 2021, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2021/05/11/enlargement-new-enlargement-methodology-will-be-applied-to-montenegro-and-serbia/>, (23.04.2024).

⁴⁰ Croatia celebrates on joining EU, 1 Temmuz 2013, BBC, <https://www.bbc.com/news/world-europe-23118035>, (25-04-2024).

⁴¹ Vurmo, Gjergji, *The EU and the Western Balkans – Serving the purpose of enlargement*, 20 Eylül 2021, BiEPAG Blog, <https://biepag.eu/uncategorized/the-eu-and-the-western-balkans-serving-the-purpose-of-enlargement/>, (25.04.2024).

Bu da bizi tarihi dostluğu pekiştirerek Rusya ile yakın ilişkiler kurmaya yöneltti.”⁴² Diğer yandan Ocak 2012’de bu kez dönemin Sırbistan Dışişleri Bakanı Vuk Jeremić, Sırbistan Büyükelçileri Konferansı’nda yaptığı konuşmada ülkesinin büyük güçler arasındaki denge siyasetine devam edeceğini vurgulayarak Rusya ve Çin gibi aktörlerin uluslararası sistemdeki önemlerinin altını çizmiştir.⁴³

Esasında mevcut uluslararası konjonktürde tüm Sırp hükûmetleri AB üyeliği yönünde yapılan çalışmaların uzun vadede kendileri için en güvenli stratejik tercih olduğunun bilincindedirler. Ancak Sırp siyasetçiler ve ülke kamuoyu AB’nin en azından yakın bir gelecekte Sırbistan’a üyelik teklif edemeyeceğinin farkındadırlar. Bunun nedenlerinden bazıları; AB’nin kendi sorunları, Kosova konusundaki mevcut anlaşmazlık ve Sırbistan’da tamamlanmamış reformlar şeklinde sıralanabilir. Bu durum Belgrad’ı uluslararası sistemde başka devletlerle iş birliğine sevk etmektedir.⁴⁴ Belgrad açısından bakıldığında ise Batılı güçlerin yokluğunda Rusya gibi Batılı olmayan aktörlerin boşluğu doldurdukları dolayısıyla da güç dengelerinin sürekli olarak değiştiği bir uluslararası sistem görülmektedir. Dolayısıyla AB’ye üye olma hususundaki umutlar kaybolduğunda, Sırbistan Batı’ya karşı Rusya kartını oynayarak bir denge siyaseti izlemektedir. Yani söz konusu ülke "uzun vadeli çıkarlar yerine kısa vadeli faydalar elde etme" şiarı doğrultusunda hareket etmektedir.⁴⁵

Esasında AB’nin Balkanlar’a olan ilgisinin zayıflamasının tek nedeni Avro bölgesinde yaşanan ekonomik kriz olmayıp mülteciler ve Brexit gibi sorunlar da bu durumun ortaya çıkmasında önemli roller oynamışlardır.⁴⁶ Ayrıca ABD’nin Miloseviç’in devrilmesinden sonra bölgeye olan rağbetinin azalması Balkanlar’da ortaya çıkan güç boşluğunu derinleştirmiştir.⁴⁷ ABD bir bakıma 2000’li yıllardan sonra dikkatlerini Orta Doğu ve Afganistan gibi coğrafyalara teksif ettiği için Balkanlar’ı istikrara kavuşturma sorumluluğunu AB’ye yükleyerek Brüksel’i Balkanlar’ın güvenliğinin garantörü hâline getirmiştir.⁴⁸

Uluslararası sistemde yaşanan bu gelişmeler Sırbistan’ı ABD’nin ezeli rakibi olan Rusya ile iş birliği yapmaya itmiştir. Ancak bu durum Sırbistan dış politikası açısından bazı açmazları da beraberinde getirmiştir. Çünkü bir önceki bölümde de değinildiği gibi Sırbistan açısından en önemli dış politika konularından birisi olan Kosova sorununun çözümü ABD ile sağlıklı ilişkiler kurulmadan mümkün değildir. Fakat Sırbistan’ın ABD ile ilişkileri 1990’larda bölgede yaşanan kanlı çatışmalar, NATO’nun Belgrad’ı bombalaması, Kosova konusunda yaşanan anlaşmazlıklar gibi olumsuz hatıralar üzerine

⁴²Tadić, Boris, a.g.e., (19.04.2024).

⁴³Address Before the Fifth Serbian Ambassadors, Sırbistan Dışişleri Bakanlığı, Belgrad, 16 Ocak 2012, <http://arhiviranisajt.msp.gov.rs/en/vuk-jeremic-speeches/10114-address-before-the-fifth-serbian-ambassadors-conference-by-he-mr-vuk-jeremi-minister-of-foreign-affairs-of-the-republic-of-serbia->, (24.06.2024).

⁴⁴Sırbistan’ın Batı’ya alternatif olabilecek güçlerle işbirliği yapması 2009 sonrası süreçte Türkiye ile olan siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkilerinde de gözlemlenmektedir. Söz konusu dönemden itibaren Türkiye ve Sırbistan arasındaki ikili ilişkiler büyük bir ivme kazanmıştır. Bu konuda detaylı bilgi için bk., Çakmak, Fatma Gamze, Turska i Srbija od tenzija do saradnje: Bilateralni odnosi u periodu 2009-2019, (Gerilimden İşbirliğine Türkiye ve Sırbistan: 2009-2019 Yılları Arasında İkili İlişkiler), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Belgrad Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, 2023.

⁴⁵Bechev, Dimitar, a.g.e., s.2.

⁴⁶Bechev, Dimitar, Rival Power: Russia in Southeast Europe, Yale University Press, New Haven and London, 2017, s.16.

⁴⁷ Vuksanovic, a.g.e., s.57.

⁴⁸11 Eylül Olaylarından sonra Balkanlar’ın genel durumu hakkında detaylı bilgi için bk., Triantaphyllou, Dimitrios, What Status For Kosovo?, European Union Institute for Security Studies, 01 Ekim 2001, <https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/cp050e.pdf>, (28.05.2024).

inşa edilmiştir. Diğer yandan Sırbistan uluslararası politikada artık eski Yugoslavya ile aynı ağırlığa sahip değildir. Dolayısıyla bu şartlar altında yakın gelecekte ne Sırbistan'ın tamamen Batı yanlısı bir politika izleyeceği, ne de ABD'nin genelde bölgeye özelde ise Sırbistan'a büyük bir stratejik öncelik vereceği söylenebilir. Bu şartlar altında Sırbistan, ABD'nin düşmanlığını kazanmadan bu ülke ile ilişkilerini dengeli bir şekilde yürütmeye gayret etmektedir.

Esasında Sırbistan uzun vadede AB üyeliğini önemli bir ulusal dış politika hedefi olarak belirlediği için Belgrad'da iş başına gelen hükümetlerin bu politikadan vazgeçmeleri mümkün değildir. Ancak kısa ve orta vadede bu politikanın başarısızlığa mahkûm olduğu düşünüldüğünde Sırbistan'ın çok yönlü bir dış politika izleyeceği ve bilhassa Batı'ya karşı Rusya ile sıkı bir iş birliği içerisine gireceği söylenebilir. Ancak Sırp'ların bu faydacı politikaları dış politikada stratejik hareket alanlarını korudukları sürece başarılı olabilir. Nitekim aşağıda ayrıntı olarak ele alınan Rusya Ukrayna savaşında takınılan Rus yanlısı tutum Sırbistan'ın bu stratejik hareket alanını daraltarak, Belgrad'ın denge siyaseti izlemesini zorlaştırmaktadır.

Sırp Dış Politikasına Karşı Bir Meydan Okuma: Rusya Ukrayna Savaşı

Rusya ve Batılı ülkeler arasındaki ilişkiler 1991 yılından sonra Moskova'nın uluslararası hukuku hiçe sayan icraatları yüzünden git gide kötüleşmiş ve 2022 yılında Rusya ve Ukrayna arasındaki savaşın başlamasından sonra ise kopmuştur. Bu durum hiç kuşkusuz AB'ye tam üyeliği hedefleyen ancak aynı zamanda Rusya ile ilişkilerini de zedelemek istemeyen Sırbistan açısından bir ikilem oluşturmaktadır.⁴⁹ Rusya Ukrayna savaşı yüzünden Brüksel ve Moskova arasında yaşanan çatışmalar Sırbistan iç siyasetini de derinden etkilemektedir.⁵⁰ Şöyle ki daha Rusya Ukrayna savaşı patlak vermeden çok önceleri Sırp'lar arasında Avrupa ve Rusya yanlıları olmak üzere bir kamplaşma zaten mevcuttu.⁵¹ Savaş bu gruplaşmayı daha da derinleştirmiştir. Her ne kadar Sırp'lar 2014 Ukrayna krizinde tarafsız bir tutum benimseyerek her iki taraf ile de iyi ilişkiler sürdürmeye çalışmışlarsa da⁵² Rusya Ukrayna savaşı Belgrad yönetiminin denge politikası izlenmesini zorlaştırdığı gibi Sırbistan'ın iç siyasetindeki kutuplaşmanın da keskinleşmesine neden olmuştur. Diğer yandan bu durum Sırbistan'ın AB ile bütünleşme sürecini de karmaşık bir hâle getirmiştir.

Diğer yandan Sırp dış politikası, hem AB üyeliği doğrultusunda ülkenin siyasi, ekonomik ve sosyal istikrarına katkı sunmaya çalışmakta hem de ABD, Rusya ve Çin gibi büyük güçler ile mevcut bağları kuvvetlendirmeye gayret etmektedir.⁵³ Hatta bu dengeleme siyaseti uyarınca bir taraftan NATO ile "Barış için Ortalık Programı" kapsamında iş birliği yapılırken, diğer taraftan da Rusya başkanlığındaki CSTO'da⁵⁴

⁴⁹ Rusya Ukrayna savaşının Batı Balkan ülkelerine etkileri hakkında genel bir değerlendirme için bk., Two Years On, Balkan States Remain Divided Over Ukraine War, Balkan Insight, 23 Şubat 2023, <https://balkaninsight.com/2024/02/23/two-years-on-balkan-states-remain-divided-over-ukraine-war/>, (27.05.2024).

⁵⁰ Beckmann-Dierkes, Norbert ve Rankić, Slađan, Serbian Foreign Policy in the Wake of the War in Ukraine, Konrad Adenauer Stiftung Country Report, s.3-4, <https://www.kas.de/de/laenderberichte/detail/content/serbian-foreign-policy-in-the-wake-of-the-war-in-ukraine>, (27.05.2024).

⁵¹Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk., Ejduš, Filip, Beyond National Interests: Identity Conflict and Serbia's Neutrality toward the Crisis in Ukraine, Comparative Southeast European Studies, Vol.62, No.3, 2014, s.348.

⁵² Aynı yerde.

⁵³ Beckmann-Dierkes, Norbert ve Rankić, Slađan, a.g.e., s.1.

⁵⁴Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü 2002 yılında Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Beyaz Rusya ve Ermenistan tarafından kurulan hükümetlerarası askeri ittifaktır, <https://en.odkb-csto.org/>, (27.11.2024).

gözlemci ülke statüsünde bulunmaktadır.⁵⁵ Ancak AB ve Rusya, Sırbistan'ı taraf olmaya zorlamaktadır. İşte bu dış baskıların şiddetlenmesi ve ülke içindeki mevcut güçlü Rusya yanlısı kamuoyu Sırbistan hükümetini tam anlamıyla bir ikilemin içine sokmuş durumdadır.⁵⁶ Bu durumda Sırbistan'ın taraf olması kendisi açısından ağır siyasi ve ekonomik sonuçlar doğurabilir. Tam da bu yüzden Sırbistan iki tarafa da eşit mesafede durmaya çalışarak bir denge siyaseti izlemeye çalışmaktadır. Şöyle ki Sırbistan bir yandan BM ve AB'nin Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü savunan kararlarına destek vermek suretiyle bu ülkeye yönelik Rus saldırganlığını kınarken, diğer yandan da fiiliyatta Rusya'ya herhangi bir yaptırım uygulamamaktadır. Söz gelimi Sırbistan yönetimi Aralık 2020'de BM Genel Kurulu'nda Rusya'nın Kırım'da asker bulundurmaması yönünde alınan karara lehte oy kullanmış olsa da, Şubat 2022'den bu yana BM Genel Kurulu'nda defalarca Rusya aleyhindeki kararlara tam destek vermiştir.⁵⁷

Buna karşılık Sırbistan çoğu zaman Ukrayna lehindeki kararlara da imza atmaktan çekinmemiştir. Örneğin Sırlar, Ukrayna'nın Donetsk, Herson, Zaporozhye ve Luhansk gibi bölgelerin Rusya tarafından ilhakını kınayan 12 Ekim 2022 tarihli BM Genel Kurulu kararına da katılmışlardır.⁵⁸ Diğer taraftan Sırbistan'ın Rusya ile New York'ta 10 Ekim 2021'de, iki yıllığına bir istişare anlaşmasına imza koyması Batılı ülkeler tarafından sert bir şekilde eleştirilmiştir.⁵⁹ Sırbistan'ın bu anlaşmayı "teknik" bir belge olarak nitelendirmesi Avrupalıları yatıştırmaya yetmemiştir. Hatta Avrupalılar, Sırbistan'ın bu surette hem uluslararası hukuku hem de Avrupa değerlerini hiçe saydığını dile getirmişlerdir.⁶⁰ Diğer yandan Sırbistan, AB tarafından Rusya'ya karşı alınan yaptırım kararlarına da destek vermiştir. Örneğin bu durum aşağıdaki kararlarda ete kemiğe bürünmüştür: AB Yüksek Temsilcisi Josep Borrell 19 Şubat 2022 tarihinde Rusya'ya Ukrayna'daki askerlerini geri çekme çağrısı yaptığında Sırbistan bu çağrıya tam destek vermiştir.⁶¹ Ayrıca Sırbistan hükümeti, 22 Şubat 2022'de Rusya'nın Ukrayna'ya ait olan Donetsk ve Lugansk bölgelerinde bağımsız cumhuriyetler ilan etmesi üzerine Brüksel ile iş birliğinde Rusya'nın bu tutumunu kınamıştır.⁶² Sırbistan, tarihler 3 Haziran 2022'yi

⁵⁵Strategije Nacijonalne Bezbednosti Republike Srbije 2021, (Sırbistan Ulusal Güvenlik Stratejisi 2021), https://www.mod.gov.rs/multimedia/file/staticki_sadrzaj/dokumenta/strategije/2021/Prilog1StrategijaNacionalneBezbednostiRS-SRP.pdf , (28.05.2024).

⁵⁶ Belgrad Güvenlik Politikaları Merkezi tarafından, Ukrayna Rusya savaşının patlak vermesi hakkında yapılan bir kamuoyu yoklamasında Sırların %63'ü Batı'yı suçlu bulmaktadır. Diğer yandan Sırların %51'i Rusya'yı en önemli uluslararası ortak olarak görürken, %66'sı Rusya'yı "en dost ülke" olarak nitelemiştir. Bu konu hakkında ayrıntılı olarak bk., Samorukov, Maksim ve Vuksanovic Vuk, Untarnished by War: Why Russia's Soft Power Is So Resilient in Serbia, 18.01.2023, Carnegie Endowment, <https://carnegieendowment.org/russia-eurasia/politika/2023/01/untarnished-by-war-why-russias-soft-power-is-so-resilient-in-serbia?lang=en>, (29.05.2024).

⁵⁷Kararın tam metni için ve kabul eden ülkelerin listesi için bk. <https://www.aljazeera.com/news/2022/3/3/unga-resolution-against-ukraine-invasion-full-text>, (29.04.2024).

⁵⁸ <https://digitallibrary.un.org/record/3990673?v=pdf>, (15.10.2024).

⁵⁹ EU candidate Serbia and Russia sign foreign policy agreement, 24.09.2022, <https://apnews.com/article/russia-ukraine-united-nations-general-assembly-foreign-policy-moscow-serbia-c63b0ca1271dd5b2ee3008bdcbb7de23> , (27.05.2024).

⁶⁰ EU, US question Serbia's EU commitment after Russia deal, 26.09.2022, <https://www.aljazeera.com/news/2022/9/26/eu-us-question-serbias-eu-commitment-after-russia-deal> , (27.05.2024).

⁶¹Declaration by the High Representative on behalf of the EU on the situation in Eastern Ukraine and the Russian military build-up , Avrupa Konseyi, 19 Şubat 2022, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/02/19/declaration-by-the-high-representative-on-behalf-of-the-eu-on-the-situation-in-eastern-ukraine-and-the-russian-military-build-up/> , (28.05.2024).

⁶²Declaration by the High Representative on behalf of the European Union on the decisions of the Russian Federation further undermining Ukraine's sovereignty and territorial integrity, Avrupa Konseyi, 22 Şubat

gösterdiğinde bu kez AB Yüksek Temsilcisi'nin Rusya'nın Ukrayna topraklarının bazı kısımlarını zorla ilhakına yönelik protestolarına katılmıştır.⁶³ Ancak tüm bu sözlü desteklere rağmen AB Sırbistan'a tarafını belirlemesi için mütemadiyen baskı yapmaktadır. Önceleri AB'nin Sırbistan ve Batı Balkanlar'a yönelik yaklaşımı daha yumuşak iken, son dönemlerde Brüksel ve Moskova ilişkilerinde yaşanan gelişmeler nedeniyle bu tutum biraz sertleşmiştir. Dahası Brüksel, Belgrad'ın AB'ye üye olabilmesi için dış politikasını kendininkiyle uyumlu hâle getirmesi ve Rusya'ya yönelik yaptırımlara tam destek vermesi gerektiğini her fırsatta dile getirmektedir. Ayrıca AB, Sırbistan'a Rusya'ya karşı uyguladığı yaptırımları zayıflatacak herhangi bir eylemde bulunmaması gerektiğini hatırlatmaktadır. Bu durum kimi zaman AB ve Sırbistan arasındaki katılım müzakerelerinde de dile getirilmektedir.⁶⁴ Söz konusu ilerleme raporlarında Sırbistan'ın Rusya'ya yönelik ambargolara tam manasıyla katılmadığı vurgulanarak bu ülkenin AB'nin dış ve güvenlik politikasına uyum sağlama konusunda isteksiz olduğu belirtilmektedir.⁶⁵ Raporda ayrıca Sırbistan'ın Rusya ile sıkı ilişkileri ve iki devlet arasındaki üst düzey temaslar eleştirilmiştir.⁶⁶ Brüksel'deki yetkililer Sırbistan gibi AB'ye aday ülkelerin Rusya ve Ukrayna arasındaki savaşta tarafsız kalmalarının doğru olmadığını her fırsatta belirterek, bu çatışmada Rusya yanlısı bir tutum takınmanın ciddi sonuçlar doğurabileceğini ifade etmektedirler. AB ayrıca Rusların Sırbistan'da yaptıkları yatırımlardan da endişe ettiklerini mütemadiyen dile getirmektedir.⁶⁷

AB, Rus medyasının Sırbistan'daki faaliyetlerinden de büyük rahatsızlık duymaktadır.⁶⁸ Çünkü Brüksel, Moskova'nın söz konusu medya aracılığıyla Sırbistan kamuoyunda bilgi kirliliği yarattığını dolayısıyla da başta Sırbistan olmak üzere Batı Balkanlar'da AB aleyhtarlığını güçlendirdiğini düşünmektedir. Söz gelimi Rusya, Kasım 2022'de Sırbistan'da RT televizyonu adlı bir kanal açtığı zaman Brüksel, Belgrad hükûmetinden söz konusu kanalın dezenformasyon yaptığını ileri sürerek bununla mücadele etmesini talep etmiştir. Dahası AB, Mart 2022'de RT ve Sputnik adlı yayın organlarının faaliyetlerini Ukrayna'ya karşı yapılan askerî harekâtı haklı göstermeye çalıştıkları gerekçesiyle durdurmuştur.⁶⁹ Ezcümle Sırbistan'da Rus televizyonu açılmasına izin verilmesi AB ile iş birliğinden bir sapma olarak değerlendirilmiştir.

2022, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/02/22/ukraine-declaration-by-the-high-representative-on-behalf-of-the-european-union-on-the-decisions-of-the-russian-federation-further-undermining-ukraine-s-sovereignty-and-territorial-integrity/>, (28.05.2024).

⁶³ Declaration by the High Representative on behalf of the EU on attempts of the Russian Federation to forcefully integrate parts of Ukrainian territory, Avrupa Konseyi, 3 Temmuz 2022, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/06/03/ukraine-declaration-by-the-high-representative-on-behalf-of-the-eu-on-attempts-of-the-russian-federation-to-forcefully-integrate-parts-of-ukrainian-territory/>, (28.05.2024).

⁶⁴ Serbia 2022 Report, Commission Staff Working Document, Avrupa Komisyonu, 12 Ekim 2022, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/d87e4167-65fd-42b0-8ede-7fa05c3d9355_en?filename=Serbia%20Report%202022.pdf, (29.05.2024).

⁶⁵Aynı yerde.

⁶⁶Aynı yerde.

⁶⁷ Stanicek, Branislav ve Caprile, Anna, Russia and the Western Balkans Geopolitical confrontation, economic influence and political interference, EPRS (European Parliamentary Research Service), Nisan 2023, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/747096/EPRS_BRI\(2023\)747096_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/747096/EPRS_BRI(2023)747096_EN.pdf), (27.05.2024), ss.3-4.

⁶⁸ Stanicek, ve Caprile, a.g.e. s.5.

⁶⁹EU imposes sanctions on state-owned outlets RT/Russia Today and Sputnik's broadcasting in the EU, Press release, Avrupa Konseyi, 2 Mart 2022, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/03/02/eu-imposes-sanctions-on-state-owned-outlets-russia-today-and-sputnik-s-broadcasting-in-the-eu/>, (29.05.2024).

Diğer yandan AB kararlarına riayet etmeme Sırbistan hükûmetini ciddi sorunlarla karşı karşıya bırakabilir. Batı ile yaşanan zıtlıkla Avrupalı şirketlerin Sırbistan'daki yatırımlarının önüne set çekebilir dolayısıyla bu ülkenin ekonomik gelişmesine ve kalkınmasına zarar verebilir. Çünkü AB, Sırbistan'ın hem en önemli ticari ortağı hem de Avrupalı şirketler bu ülkedeki en büyük yabancı yatırımcı konumundadırlar. Diğer bir ifadeyle AB aynı zamanda Sırbistan'daki en önemli doğrudan yabancı yatırımcı unvanına sahiptir.⁷⁰ AB ise Sırbistan'ı bölgesel güvenlik zaviyesinden önemli bir ülke olarak addetmektedir.⁷¹

Rusya'ya gelindiğinde bu ülkenin Batı Balkanlar'da Sırbistan'a özel bir önem atfettiği anlaşılmaktadır. Bu yüzden Ruslar Sırbistan'ın AB'den ziyade kendileri ile olan ikili ilişkilere öncelik vermesini beklemektedirler. Moskova ayrıca Brüksel'in kendisine karşı aldığı yaptırım kararlarında Sırbistan'dan Rusya yanlısı bir tutum sergilemelerini veya en azından tarafsız kalmalarını talep etmektedir. Dahası Ruslar, Sırbistan'ı Rusya'yı uluslararası camiada yalnızlaştıracak herhangi bir karara imza atmaması yönünde mütemadiyen uyarmaktadırlar. Örneğin Rusya Dışişleri Bakanı yaptığı bir açıklamada, Sırbistan'ın kendi ulusal çıkarları doğrultusunda hareket etmesi gerektiğini söyleyerek Rusya'ya karşı yaptırımlar uygulayarak siyasi bir harakiriden kaçınacağını ümit ettiğini belirtmektedir.⁷² Esasında Rusya Sırbistan'dan buna benzer taleplerde bulunurken bu ülkeye karşı elinin güçlü olduğunun bilinciyle hareket etmektedir. Rusya'nın Sırbistan'da elini güçlendiren kozların başında Slavlık ve Ortodoksluk gibi kültürel ve tarihi bağlar gelmektedir. Bunların haricinde Sırbistan'da güçlü bir Rus medyasının mevcudiyeti Sırp kamuoyunu derinden etkilemektedir. Ayrıca Rusya'nın Sırbistan ile yakın askerî ve güvenlik iş birliği tesis etmiş olması ve Sırbistan'a silah ve askeri mühimmat satması, ikili ilişkilerin önemli bir harcıdır. Bu bağlamda Sırbistan'ın Rusya'nın enerji kaynaklarına olan bağımlılığı da göz ardı edilemeyecek bir unsurdur. Bu minvalde en önemli hususlardan birisi de Rusya'nın Kosova konusunda Sırbistan'a vermiş olduğu siyasi destektir. İşte Sırbistan hükûmeti Rusya'ya olan çok yönlü bağımlılığın mütevellit AB'nin bu ülkeye karşı aldığı yaptırımlara pek sıcak bakmamaktadır.

Sonuç

Yukarıda yapılan çözümlenmeden anlaşıldığı üzere Rusya ve AB, Sırbistan'ın ikili ilişkilerini geliştirmek için canhıraş bir gayretin içinde bulunduğu önemli uluslararası aktörlerdir. Sırbistan bir yandan AB üyeliğinin ekonomik kalkınma ve siyasi istikrar açısından getireceği avantajları hesap ederek Brüksel ile ikili ilişkilerini sıcak tutmaya çalışırken, diğer yandan toprak bütünlüğünü ve enerji güvenliğini sağlayabilmek amacıyla Rusya ile yakın iş birliği yapmaya gayret etmektedir. Esasında Sırp hükûmetleri Rusya ile olan dini, kültürel ve tarihi bağların ülkenin iç siyasi istikrarı için hayati önem taşıdığı farkındadırlar. Her ne kadar 2014 yılında Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesi Brüksel ve Moskova arasındaki ilişkilerin bozulmasına yol açmış olsa da, Sırp hükûmeti söz konusu aktörler arasında hassas bir denge sağlamaya çalışmıştır. Ancak Şubat 2022'de

⁷⁰ Stanicek ve Caprile, a.g.e. s.4.

⁷¹ Saric, Dejana ve Pierre, Morcos, The War in Ukraine: Aftershocks in the Balkans, Center for Strategic and International Studies, 15 Nisan 2022, <https://www.csis.org/analysis/war-ukraine-aftershocks-balkans>, (29.04.2024).

⁷² Zamenik Lavrova: Ako Srbija uvede sankcije Rusiji to bi bio politički harakiri, Politika, 18 Ekim 2022, <https://www.politika.rs/sr/clanak/521396/Zamenik-Lavrova-Ako-Srbija-uvede-sankcije-Rusiji-to-bi-bio-politicki-harakiri>, (29.04.2024).

başlayan Ukrayna-Rusya savaşı, Sırbistan'ın denge politikası sürdürmesini zorlaştırmıştır. Çünkü AB Sırbistan'ı bu konuda taraf olmaya zorlamış ve zorlamaktadır.

Rusya, dış politika hedefleri ve AB ile ilişkileri bağlamında, adeta Balkanlar'da kalesi konumunda olan Sırbistan'a özel bir önem atfetmektedir. Moskova tarafından Balkanlar'da kilit bir müttefik olarak görülen Belgrad Batı'nın bölgedeki nüfuz alanını genişletmesine karşı tampon işlevi görmektedir. Moskova'nın, jeopolitik çıkarlarından hareketle Belgrad'ın Kosova politikalarına destek vermesi Sırp'lar açısından hayati bir önem taşımaktadır. Ancak, Sırbistan'ın Rusya'ya yakınlığı bu ülkenin AB'ye üyeliğini zora sokabilir.

Sırbistan'ın yukarıda belirtilen dış politika hedefleri göz önüne alındığında, ülkenin mevcut konjonktürde bir denge siyaseti izlediğini söylemek mümkündür. Ancak Sırbistan'ın Rusya ve Batı arasındaki bu dengeyi, hem AB'ye girme şansını zedelemekten hem de Rusya ile ikili ilişkilerini riske atmadan daha ne kadar sürdürebileceği tartışmalı bir konudur. Diğer yandan Ukrayna'daki savaş devam ettiği sürece, Sırbistan'ın dış politikadaki manevra alanının daralacağı ve ülke kamuoyunda Rus yanlılarının güçleneceği söylenebilir. Bu durum hiç kuşkusuz Belgrad yönetiminin Batı ve Rusya arasında denge siyaseti izlemesini zorlaştıracaktır. Neticede Ukrayna savaşı Sırbistan gibi küçük ölçekli bir ülkenin güvenliğinin ve ekonomik büyümesinin, büyük ölçüde uluslararası camiadaki büyük güçler tarafından belirlendiğini ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

- Address Before the Fifth Serbian Ambassadors, Sırbistan Dışışleri Bakanlığı, Belgrad, 16 Ocak 2012, <http://arhiviranisajt.msp.gov.rs/en/vuk-jeremic-speeches/10114-address-before-the-fifth-serbian-ambassadors-conference-by-he-mr-vuk-jeremi-minister-of-foreign-affairs-of-the-republic-of-serbia->, (24.06.2024).
- Babac, Duşan, Sırbija i Rusija u Velikom ratu, Evro book, Beograd, 2014.
- Banac, Ivo, The National Question in Yugoslavia, Cornell University Press, 1984.
- Bechev, Dimitar, The periphery of the periphery: The Western Balkans and the Euro crisis, European Council on Foreign Relations (ECFR), 30 August 2012, s.1-2.
- , Rival Power: Russia in Southeast Europe, Yale University Press, New Haven and London, 2017.
- Beckmann-Dierkes, Norbert ve Rankić, Slađan, Serbian Foreign Policy in the Wake of the War in Ukraine, Konrad Adenauer Stiftung Countrt Report, s.3-4, <https://www.kas.de/de/laenderberichte/detail/-/content/serbian-foreign-policy-in-the-wake-of-the-war-in-ukraine>, (27.05.2024).
- Cohen Lenard J, Broken Bonds, Yugoslavia's Disintegration and Balkan Politics in Transition, Westview Press, USA, 1993.
- Colomer, Joseph M., Great Empires, Small Nations: The Uncertain Future of the Sovereign State, Routledge, London, 2007.
- Croatia celebrates on joining EU, BBC, 1 Temmuz 2013, <https://www.bbc.com/news/world-europe23118035>, (25.06.2024).
- Çakmak, Fatma Gamze, Turska i Sırbija od tenzija do saradnje: Bilateralni odnosi u periodu 2009-2019, (Gerilimden İşbirliğine Türkiye ve Sırbistan: 2009-2019 Yılları Arasında İkili İlişkiler), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Belgrad Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, 2023.
- Declaration by the High Representative on behalf of the EU on the situation in Eastern Ukraine and the Russian military build-up , Avrupa Konseyi, 19 Şubat 2022, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/02/19/declaration-by-the-high-representative-on-behalf-of-the-eu-on-the-situation-in-eastern-ukraine-and-the-russian-military-build-up/> , (28.05.2024).
- Declaration by the High Representative on behalf of the European Union on the decisions of the Russian Federation further undermining Ukraine's sovereignty and territorial integrity, Avrupa Konseyi, 22 Şubat 2022, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/02/22/ukraine-declaration-by-the-high-representative-on-behalf-of-the-european-union-on-the-decisions-of-the-russian-federation-further-undermining-ukraine-s-sovereignty-and-territorial-integrity/>, (28.05.2024).
- Declaration by the High Representative on behalf of the EU on attempts of the Russian Federation to forcefully integrate parts of Ukrainian territory, Avrupa Konseyi, 3 Temmuz 2022, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/06/03/ukraine-declaration-by-the-high-representative-on-behalf-of-the-eu-on-attempts-of-the-russian-federation-to-forcefully-integrate-parts-of-ukrainian-territory/>, (28.05.2024).
- Demirtaş, Birgül, Turkish Foreign Policy towards the Balkans: A Europeanized Foreign Policy in a De-Europeized National Concept?, Journal of Balkan and Near Eastern Studies, Vol.17, No.2, s.123-140.
- Đukanović, Dragan ve Živojinović Dragan, "Strateška partnerstva Republike Srbije", Godišnjak FPN 2011, Vol.5, No.6, Aralık, Belgrad, 2011.
- Đukanović, Dragan, Spoljnopolitičke orijentacije država Zapadnog Balkana: uporedna analiza, Godišnjak FPN, No:4, 2010, s.295-313.

-----, Položaj Srba u postjugoslovenskim državama, Nova srpska politička misao, No:15, 2007.

“Enlargement: new enlargement methodology will be applied to Montenegro and Serbia”, Council of the EU, 11 Mayıs 2021, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2021/05/11/enlargement-newenlargement-methodology-will-be-applied-to-montenegro-and-serbia/>, (26.06.2024).

Ejdus, Filip, Beyond National interests: identity Conflict and Serbia’s Neutrality toward the Crisis in Ukraine, Comparative Southeast European Studies, Vol.62, No.3, 2014, s.348–362.

EU candidate Serbia and Russia sign foreign policy agreement, 24.09.2022, <https://apnews.com/article/russia-ukraine-united-nations-general-assembly-foreign-policy-moscow-serbia-c63b0ca1271dd5b2ee3008bdcbb7de23> , (27.05.2024).

EU, US question Serbia’s EU commitment after Russia deal, 26.09.2022, <https://www.aljazeera.com/news/2022/9/26/eu-us-question-serbias-eu-commitment-after-russia-deal>, (27.05.2024).

EU imposes sanctions on state-owned outlets RT/Russia Today and Sputnik’s broadcasting in the EU, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/03/02/eu-imposes-sanctions-on-state-owned-outlets-russia-today-and-sputnik-s-broadcasting-in-the-eu/>, (29.05.2024).

Gajić, Aleksandar ve Janković, Slobodan, “Četiri stuba srpske spoljne politike”, Đukanović, Dragan; Jončić Miloš (der.) Spoljna politika Srbije i zajednička spoljna i bezbednosna politika EU, Institut za međunarodnu politiku i privredu Beograd. Oktobar 2011, s.175-198.

Glenn H. Snyder, Alliance Politics, Ithaca, New York, 1997.

Glenny, Misha, The Balkans: Nationalism, War and the Great Powers, Granta Books, Londra, 2017.

<https://digitallibrary.un.org/record/3990673?v=pdf>, (15.10.2024).

<https://www.aljazeera.com/news/2022/3/3/unga-resolution-against-ukraine-invasion-full-text>, (29.04.2024).

<https://www.mfa.gov.rs/en/foreign-policy/bilateral-cooperation/russia> , (24.04.2024).

Jović-Lazić, Ana ve Lađevac Ivona, Serbia’s approach to the EU and Russia - implications for its internal and foreign policy, Medjunarodni problemi, Vol.75, No.1, Belgrad, Ocak 2023, s.39-64.

Jović-Lazić, Ana ve Lađevac, Ivona, “Odnosi Srbije i Rusije – uticaj na međunarodni položaj naše zemlje”, Proroković, Dušan; Trapara Vladimir (der.), Srbija i svet u 2017. godini, Institut za međunarodnu politiku i privredu. Beograd, 2018, s. 173 – 195.

Jovićić, Elena ve Marjanović, Darko, The Contemporary Development of Serbia-China And Serbia-Russia Relations: Is This The Opportune Moment For Economic Cooperation Expansion?, The Review of International Affairs, Vol. LXXV, No. 1190, 2024, s. 109–137.

Judah Tim, The Serbs: History, Myth, and the Destruction of Yugoslavia, Yale University Press, New Heaven and London, 2010.

Ker-Lindsay, James, The Foreign Policy of Counter Secession: Preventing the Recognition of Contested States, Oxford University Press, Oxford, 2012.

Kosova’nın Bağımsızlığı Çıkmazda, DW, 21.07.2007, <https://www.dw.com/tr/kosovan%C4%B1nba%C4%9F%C4%B1ms%C4%B1zl%C4%B1%C4%9F%C4%B1-%C3%A7%C4%B1kmazda/a-2700289>, (24.04.2024).

Özkanca, Oya D., *Turkish Foreign Policy in the Western Balkans*, Cambridge University Press, 2019.

Ponomareva, Elena ve Proroković, Dušan, “NATO vs Russia: impact on Balkan regional security”, Zakić, Katarina; Demirtaş Birgül (der) *Europe in Changes: The old continent at a new crossroads*, Institute of International Politics and Economics. Belgrad, s.117-138.

Proroković, Dušan, Serbia’s foreign policy and relations with Russia as one of the priorities, *Medjunarodni problemi*, vol.75, No.2, Ocak 2023, s.293-312.

Proroković, Dušan, “Russian Vector in Serbian politics: Impacts and Outcomes on Regional Relations”, Jović Lazić, Ana; Alexis Troude (der.), *Security challenges and the place of the Balkans and Serbia in a changing world*, Institute of international politics and economics and Faculty of security, Belgrade, 2020.

Samorukov, Maksim ve Vuksanovic Vuk, *Untarnished by War: Why Russia’s Soft Power Is So Resilient in Serbia*, Carnegie Endowment, 18.01.2023, <https://carnegieendowment.org/russia-eurasia/politika/2023/01/untarnished-by-war-why-russias-soft-power-is-so-resilient-in-serbia?lang=en> , (29.05.2024).

Saric, Dejana ve Pierre, Morcos, *The War in Ukraine: Aftershocks in the Balkans*, Center for Strategic and international Studies, 15 Nisan 2022, <https://www.csis.org/analysis/war-ukraine-aftershocks-balkans>, (29.04.2024).

Serbia 2022 Report, Commission Staff Working Document, Avrupa Komisyonu, 12 Ekim 2022, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/d87e4167-65fd-42b0-8ede-7fa05c3d9355_en?filename=Serbia%20Report%202022.pdf, (29.05.2024).

Subotić, Strahinja, Janjić, Miloš, Omeragić Anesa, *Foreign Economic Involvement in Serbia: Net investment and most significant foreign projects*, European Policy Centre, 31 Mart 2020, <https://cep.org.rs/en/publications/foreign-economic-involvement-in-serbia/>, (27.04.2024).

Strategija Nacionalne Bezbednosti Republika Srbije 2021, (Sırbistan Ulusal Güvenlik Stratejisi2021),https://www.mod.gov.rs/multimedia/file/staticki_sadrzaj/dokumenta/strategije/2021/Prilog1StrategijaNacionalneBezbednostiRS-SRP.pdf , (28.05.2024).

Tadić, Boris, “Çetiri stuba spoljne politike”, RTS (Radio Televizija Srbije), 30.08.2009, <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/123751/cetiristuba-srpske-spoljne-politike.html>, (28.06.2024).

Tamçelik, Soyal ve Ögün, Baybars, *Yapısal Realizmde Uluslararası Politika İle Dış Politika Ayrımı: Sistem Düzeyinde Devletlerin Genel Dış Politika Davranış Eğilimlerinin Analizi*, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi (AEUİİBFD) Cilt 3, Sayı 2, Aralık 2019.

Triantaphyllou, Dimitrios *The Balkans after 11 September*, European Union Institute for Security Studies, 01 October 2001, <http://www.iss.europa.eu/de/publikationen/detail/article/the-balkans-after-11-september/>, (28.05.2024).

Two Years On, Balkan States Remain Divided Over Ukraine War, *Balkan Insight*, 23 Şubat 2023, <https://balkaninsight.com/2024/02/23/two-years-on-balkan-states-remain-divided-over-ukraine-war/>, (27.05.2024).

Vuković, Nebojša, *Vojna saradnja Srbije i Rusije – stanje i perspektive*, *Međunarodna politika*, No.1187, 2023, ss. 59-80.

Vuksanović, Vuk, *Systemic Pressures, Party Politics and Foreign Policy: Serbia Between Russia and the West, 2008-2020*, Yayınlanmış Doktora Tezi, London School of Economics, 2021.

Vurmo, Gjergji, 'The EU and the Western Balkans – Serving the purpose of enlargement', BiEPAG Blog, 20 September 2021, <https://biepag.eu/uncategorized/the-eu-and-the-western-balkans-serving-the-purposeof-enlargement/>, (28-06-2024).

Waltz, Kenneth N., Theory of International Politics, Adison-Wesley, Reading, MA, 1979.

Waltz, Kenneth N., Man, the State and War: A Theoretical Analysis, Columbia University Press, New York, 2001.

Zamenik Lavrova: Ako Srbija uvede sankcije Rusiji to bi bio politički harakiri, Politika, 18 Ekim 2022, <https://www.politika.rs/sr/clanak/521396/Zamenik-Lavrova-Ako-Srbija-uvede-sankcije-Rusiji-to-bi-bio-politicki-harakiri>, (29.04.2024).